

8. RCA. – Metrychna knyga. 1877. – Kn.3.
 9. Tam samo. – Metrychna knyga. 1879. Kn.3.
 10. Tam samo. – Metrychna knyga. 1884. Kn.4.
 11. Tam samo. – Metrychna knyga. 1871–1872–1873 god. – Kn.2.
 12. Tam samo. – Metrychna knyga. 1886–1888 god. – Kn.5.
 13. Rosijs'kyj Derzhavnyj Istorychnyj Arhiv. – F.740. – Op.17. – Od.zb. 23. – Ark.115 zv.; F.802. – Op.10. – Spr.475. – Ark.7.
 14. Svjashhennik Vasilij Harlampovich (Nekrolog) // Litovskie Eparhial'nye Vedomosti. – 1890. – №52. – S.448.
 15. Spogady pro rodynu svjashhenyka Vasylja Harlampovycha // Ol'ga Vsevolodivna Fotnych. – URL: <http://o-fotnich.livejournal.com/53054.html>
 16. Awksietijk M. Historia parafii Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy w Rogaczach // «Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego». – Warszawa. – 2014. – 9 (298). – S.15.

Karan D. B., scientific worker, Institute of culturology, National Academy of Arts of Ukraine (Ukraine, Kyiv), dmytro.karan@gmail.com

The influence of parent family and family education on the formation of scientific and religious worldview of K. V. Kharlampovych

The article is devoted to the analysis of the primary environment in which Kostyantyn Vasylyovych Kharlampovych was brought up. The childhood and teenage years of K. V. Kharlampovych's life has never been thoroughly analyzed by researchers. The reconstruction of this segment of K. V. Kharlampovych's life allows us to understand better the typical features of individual characteristics of his personality, to reproduce the prime causes that led him to scientific activity. In accordance with the chosen goal, the corresponding tasks were identified: the study of Kharlampovych's family tree, the social-pedagogical education in his family and the surrounding social environment.

Keywords: family of the Kharlampovychs, family upbringing, Rogachi, Beresteyschyna, Orthodoxy, church Union, Ukrainian borderland, historian of the church.

* * *

УДК [930.1:336](477)«1850/1917»

Радченко Н. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Ужгородський національний університет (Україна, Ужгород), nataradchenko117@ukr.net

КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ УКРАЇНИ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ПРАЦЯХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Розглядається сучасний стан наукової розробки проблеми вивчення історії становлення кредитно-фінансової системи України другої половини ХХ – 1917 р. Предметом наукових досліджень були різні аспекти історії розвитку кредитно-фінансових установ України, проте на сьогодні у історичній літературі відсутні узагальнюючі наукові роботи, у яких було б здійснено комплексний аналіз джерел з історії розвитку кредитно-фінансової системи України зазначеного періоду. Охарактеризовано праці, присвячені дослідженим питанням у межах Російської імперії та роботи, що розкривають діяльність кредитно-банківської сфери на українських землях. Зусиллями істориків та економістів було закладено основи методології дослідження банківської діловодної та звітної документації, кредитної статистики та статистики цінних паперів.

Ключові слова: банк, кредитні товариства, кредитно-фінансова система, оцадні каси.

Процес становлення та розвитку перших українських банківських та кредитних установ був предметом уваги багатьох сучасників та вже більше ста років у більшій чи меншій мірі привертає увагу вітчизняних та зарубіжних науковців. А отже, історіографічний доробок потребує вже свого самостійного аналізу і систематизації.

Дослідження історіографії вказаної проблеми показало, що предметом наукових досліджень були різні аспекти історії розвитку кредитно-фінансових установ

України, проте на сьогодні у історичній літературі відсутні узагальнюючі наукові роботи, у яких було б здійснено комплексний аналіз джерельної бази. Мета даної статті – розглянути стан наукової розробки питання історіографії дослідження джерельної бази процесу становлення та розвитку кредитно-фінансової системи України (1850–1917 рр.) у працях сучасних українських та російських дослідників.

У сучасній історіографії історія кредитно-фінансових установ України стала предметом ряду дисертаційних досліджень як з історичних так і економічних наук: В. Половця, В. Марочка, О. Сидоровича, В. Власенко, О. Краснікової, І. Новікової, В. Терещенка, М. Казьмирчук та ін. Однак в них вивчалися умови та процес становлення та розвитку, а джерела інформації аналізувалися лише у відповідних підрозділах дисертацій. Умовно вказані праці можна згрупувати за об'єктами їхнього дослідження: першу групу становлять праці із загальним вивченням історії кредитно-банківської системи; до-другої, відноситься історія кредитних товариств; до-третьої, історія банків; та до четвертої – історія розвитку кооперації на Україні. Окремо слід вказати групу досліджень напрямку історія економічної думки, які також спираються на значну джерельну базу і включають дослідження історії становлення кредитно-банківських установ України та історію розвитку економічної науки [12; 13].

Праці із загальним вивченням історії кредитно-банківської системи репрезентує дослідження О. Краснікової [5]. У якому вона використовує різні джерела інформації, застосувавши поділ на за видами (опубліковані і неопубліковані) за характером (законодавчі акти, офіційні звіти, доповідні записки, інструкції і розпорядження), а також за походженням (документи урядових установ, банківських інституцій і приватних осіб). Значна частина використаних джерел стосувалася Полтавської губернії.

Вивченням різних аспектів історії банків та кредитних установ України займалися вчені В. Шевченко, В. Вісин [1; 21]. Єдиним дослідженням історії кредитних установ України, окрім банків, стало вивчення історії розвитку ломбардів, яке здійснила М. Казьмирчук у праці «Соціальна діяльність ломбардів під російською Україною (1886–1917 рр.)». На основі значного архівного матеріалу (досліджено 19 фондів із 11 архівів України) авторка розкриває історію ломбардів України з 1886 по 1917 рр. [4].

Частина дисертацій предметом дослідження обрала кооперацію у її різних різновидах та проявах і питання кредитно-банківської сфери, а точніше установ дрібного кредиту, вони висвітлюють саме з цієї точки зору, у якості розкриття своєї теми наукових пошуків. Тому і джерельна база досліджень включає здебільшого документи різних з'їздів представників кооперації та матеріали кооперативної преси. Окрім того, досить часто описуються події відкриття того чи іншого кредитного товариства, акцентується увага на внеску окремого діяча. До таких праць відноситься роботи В. Марочка, О. Сидоровича, І. Фареній, В. Власенко, Ф. Ленченко, які спрямовані на висвітлення історичних витоків споживчої та селянської кооперації і питання розвитку установ дрібного кредиту розглядається саме у даному услі [2; 9; 10; 19; 20].

У напрямку економічна теорія та історія економічної думки проводила дослідження історії банків І. Новікова. Джерельну базу її дослідження становлять практично усі групи джерел, які використовувалися під час досліджень істориками джерел: архівні документи і статистичні матеріали (звіти і баланси банківських установ, щорічні звіти губернаторів про економічний стан губерній тощо), законодавчі й нормативно-правові акти, періодика. Специфіка економічного спрямування дослідження відчутна широкому використанні праць українських та російських учених XIX – початку XX ст., історико-економічної літератури, яка безпосередньо, або опосередковано, за словами автора, висвітлює історію розвитку банківської системи в Україні [12].

Цікавою є дисертаційна робота О. Панченко, адже на відміну від інших метою дослідження виступає з'ясування ролі кооперативних видань, праць представників кооперативної думки у інформаційній підтримці модернізації аграрного сектору [13]. Фактично на сьогодні праця написана дослідницею історії економічної думки України є єдиною роботою саме джерелознавчого спрямування. Серед вказаних завдань роботи значилися класифікація і характеристика вітчизняних кооперативних видань дорядянського періоду; обґрунтування значення вітчизняної кооперативної періодики початку XX ст. як ефективного каналу передачі інформації господарського змісту кооперативними організаціями їх маркетинговому мікросередовищу та оцінка ролі періодичних кооперативних видань у інформаційній підтримці розвитку аграрного сектору Лівобережної України кінця XIX – початку XX ст. Однак і дана робота питання історії кредитних установ розглядає лише як частину діяльності кооперативів.

В останні роки вийшли у світ декілька досліджень С. Мошенського «Еволюція векселя» і «Финансовые центры Украины и рынок ценных бумаг индустриальной эпохи» [11]. Обидві роботи присвячені економічним питанням історії України XIX – початку XX ст. Проте у першій книзі лише два розділи «Вексельные операции во второй половине XIX века (1861–1917 гг.)» та «Развитие вексельного законодательства в Российской империи (1861–1917 гг.)» стосується нашого дослідження. Автор аналізує вексельне законодавство та його застосування і наслідки на прикладі роботи Державного банку. Проводить широкі паралелі із європейським законодавством у цій галузі. Друга робота є узагальненням стосовно економічного розвитку трьох фінансових центрів – Києва, Одеси та Харкова. Автор яскраво ілюструє спогадами сучасників історію створення перших банків в українських фінансових центрах Києві, Харкові, Одесі. Загалом, у роботі добре висвітлена тематика взаємозв'язку банків та біржі.

Окремі питання знову не джерельного комплексу, а історії банків чи кредитних організацій досліджувалися у численних статтях, виступах на конференціях науковців: О. Головка, Л. Левченко [3; 8]. Робота Л. Левченко представляє собою огляд фондів Державних архівів південних областей, і хоча, предметом дослідження є купецтво Півдня України (кінця XVIII – початку XX ст.), авторка подає матеріал цікавий для вивчення й історії банківський установ.

Долучилися до розробки досліджуваної теми і українські вчені діаспори, щоправда здебільшого

висвітлюючи проблематику через призму питання сільськогосподарської кооперації. У 90-х рр. XX ст. виходить праця Я. Пришляк «Кредитні спілки в контексті історії української кооперації» [14].

Тема історії розвитку кредитно-фінансової системи України розкривається у ряді робіт сучасних російських науковців, щоправда українські установи розглядаються дослідниками у контексті загальноросійської історії, так, дану проблему досліджували М. Мельников, Н. Рокшетаєва, О. Михайлов, С. Куксенко, О. Кудімов, С. Саломатина, О. Рашидов. Більша частина робіт розглядали становлення кредитно-фінансової системи Російської імперії, і знову, джерела вивчення історії, ставали об'єктом розгляду підрозділів дисертаційних досліджень «Джерельна база». Хоча у останні роки вийшли й ряд цікавих статей.

Роботи О. Кудімова, Г. Тарасова, Т. Терещенко та С. Куксенко досліджували розвиток фінансової політики Російської імперії, відповідно звертаючись і до тематики кредитних і банківських установ. У роботі О. Кудімова емпіричну базу дослідження склали законодавчі акти, спеціальні адміністративно правові акти, інструктивні вказівки міністерств та інших відомств, що приймали участь в управлінні фінансами імперії [6].

С. Куксенко виділив шість груп джерел: законодавство; відомчі нормативні акти, матеріали виробничого характеру; матеріали різних наукових та громадських товариств; щоденники та спогади сучасників А. Богдановича, А. Коні, П. Мілюкова, Миколи II, А. Половцева та ін.; періодичні видання «Русский труд», «Гражданин», «Московское время», «Новое время» [7].

У 2007 р. у вийшло історико-правове дослідження О. Рашидова у сфері виникнення та розвитку російських кредитних закладів у дореволюційний період. Автор розглядає законодавчу базу кредитування у період реформування банківських закладів 2 пол. XVIII – початку XX ст. Прослідковує вплив нормативно-правових актів на фінансову діяльність цього періоду. Цікавою є вироблена авторська періодизація виникнення та подальшої еволюції законодавства [15].

У сучасній історіографії, також, хотілося б виділити праці, у яких автори намагалися осмислити фінансову політику 2 пол. XIX – початку XX ст. через призму особистості. Перш за все це дисертаційні дослідження Н. Рокшетаєвої, яка звернулася до діяльності та наукового спадку М. Бунге, та робота М. Мельнікова з вивчення реформ міністра фінансів С. Вітте [16]. До цієї проблематики зверталися у своїх монографіях В. Степанова, Л. Кореліна, В. Бовикін, Ю. Петров, А. Боханов. Останній у опублікованій у 1992 р. монографії підвів підсумок багаторічному вивченню історії крупної буржуазії Росії, використавши довідкові видання купецьких управ, гільдійські списки, дані перепису населення, архівні матеріали та періодичну пресу він навіть дані про 155 персоналій, діяльність яких пов'язана з банками.

Неможливо оминати увагою дисертаційну роботу С. Саломатіної «Российская банковская статистика, 1864–1917 гг. (Опыт источниковедческого исследования и количественного анализа)» [18]. Об'єктом дослідження російської дослідниці стали акціонерні комерційні банки, а саме масові операції банків за матеріалами фінансової статистики. Джерельну базу

роботи склали дві групи джерел, фінансова звітність комерційних банків та підготовані на їхній основі статистичні публікації. У центрі уваги дослідниці дві групи банківської системи Росії, Московська та Санкт-Петербурзька, а отже українські банки не потрапили до зони уваги С. Саломатіної. Проте для нас важливим є досвід вивчення комплексу фінансового діловодства банків, здійснений у роботі.

Друга робота – це дисертаційне дослідження Н. Рудюк «Банковские деятели России 1864–1914 гг.: источники и методы изучения биографических данных». Як і у попередній праці об'єктом дослідження є установи Москви та Санкт-Петербургу. Авторка виділила та проаналізувала ряд джерел: законодавчі акти, діловодну документацію банків, довідково-інформаційні та періодичні видання, документи особового походження та особисті архівні фонди [17].

Висновки й перспективи досліджень. Останні дослідження сучасних авторів, які займалися дослідженням різних аспектів розвитку кредитно-фінансової системи України 2 пол. XIX – 1917 р., значно розширили пізнавальний аспект теми. Це зумовлено тим, що сучасні дослідники наповнили свої роботи фактичним матеріалом, статистичними даними, що зберігалися у вітчизняних та закордонних архівах, а також із періодики та ряду видань, що вийшли в світ за кордоном.

Список використаних джерел

1. Вісин В. Періодична преса як джерело дослідження кооперативного руху на Волині у 1861–1939 рр. / В. Вісин // Вісник Львівської комерційної академії. Серія гуманітарні науки. – 2014. – Вип. 12. – С. 192–198.
2. Власенко В. Кредитна кооперація лівобережної України другої половини XIX – початку XX ст.: автореф. дис. ... к.і.н. / В. Власенко; ХДУ. – Х., 1998. – 22 с.
3. Головка О. Фінансова адміністрація Російської імперії в Україні (к. XVIII – п. XX ст.): Історико-правове дослідження / О. Головка. – Х.: СИМ, 2005. – 440 с.
4. Казьмирчук М. Соціальна діяльність ломбардів під російською Україною (1886–1917 рр.): автореф. дис. ... к.і.н. / М. Казьмирчук; КНУ. – К., 2007. – 20 с.
5. Краснікова О. Фінанси та кредит у сільському господарстві Лівобережної України епохи вільного підприємництва (1861–1917 рр.): автореф. дис. ... канд. екон. наук / О. Краснікова; КНУ. – К., 1999. – 17 с.
6. Кудимов А. Исторические этапы формирования и развития финансовых отношений в России с IX по начало XX вв.: истор.-прав. аспект: дисс. ... к.ю.н. / А. Кудимов; С.-П. гос. инженерно-эконом. ун-т. – С.-Петербург, 2006. – 181 с.
7. Куksenko С. Формирование и развитие буржуазной концепции финансовой политики России в конце XIX – начале XX века: автореф. дисс. ... к.и.н. / С. Куksenko. – Ярославль: Б/и, 2004. – 21 с.
8. Левченко Л. Державний архів Миколаївської області. Купецтво Півдня України кінця XVIII – початку XX ст.: огляд архівних фондів за темою дослідження [Електронний ресурс] / Л. Левченко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npchdu/History/2006_49/49-23.pdf.
9. Ленченко Ф. Становлення та розвиток споживчої кооперації Київської губернії (1861–1917 рр.): автореф. дис. ... к.і.н. / Ф. Ленченко; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 21 с.
10. Марочко В. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861–1929): автореф. дис. ... д.і.н. / В. Марочко; НАН України. Ін-т історії України. – К., 1995. – 19 с.
11. Мошенский С. Эволюция векселя / С. Мошенский. – К.–Ровно: «Планета друк», 2005. – 446 с.; Мошенский С. Финансовые центры Украины и рынок ценных бумаг индустриальной эпохи / С. Мошенский. – Лондон: Xlibris, 2014. – 503 с.
12. Новікова І. Розвиток банківської системи України в умовах становлення ринкового господарства (друга половина XIX –

початок XX ст.): дис. ... канд. екон. наук / І. Новікова; КНУ. – К., 2009. – 235 с.

13. Панченко О. Інформаційна підтримка модернізації аграрного сектору губернії Лівобережної України кооперативними виданнями: історико-економічний аналіз [Електронний ресурс]: дис. ... канд. екон. наук / О. Панченко; Полтав. ун-т економіки і торгівлі. – Полтава, 2011. – 225 арк.: іл.

14. Пришляк Я. Кредитні спілки в контексті історії української кооперації / Я. Пришляк. – Монреаль, Стрет, 1994. – 85 с.

15. Рашидов О. Государственно-правовое регулирование деятельности кредитных учреждений в досоветской России: дисс. ... к.ю.н. [Электронный ресурс] / О. Рашидов; Нижегород. гос. ун-т. – Нижний Новгород, 2007. – 176 с.

16. Рокщетаева Н. Формирование финансовой системы в процессе эволюции экономики России: вклад Н. Х. Бунге (1881–1886 гг.): автореф. дис. ... к.э.н. / Н. Рокщетаева. – Пятигорск, 2005. – 126 с.

17. Рудюк Н. Банковские деятели России 1864–1914 гг.: источники и методы изучения биографических данных: дисс. ... к.і.н. / Н. Рудюк; МГУ. – М., 2005. – 286 с.

18. Саломатина С. Российская банковская статистика, 1864–1917 гг. (Опыт источниковедческого исследования и количественного анализа): дисс. ... к.и.н. / С. Саломатина; МГУ. – М., 1999. – 201 с.

19. Сидорович О. Полтавська спілка Споживчих товариств. Відчіт за 1917 р. / О. Сидорович. – Полтава, 1918. – 73 с.

20. Фареній І. Національні цінності в ідеологічних засадах кооперативного руху в Наддніпрянській Україні на початку XX ст. [Електронний ресурс] / І. Фареній. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vlca_Gum/2009_8/08.pdf.

21. Шевченко В. Приватна банкірська діяльність на території Південної України XIX – початку XX ст.: дис. ... к.і.н. / В. Шевченко; НАН України; Інститут історії України. – К., 2009.

References

1. Visyn V. Periodychna presa yak dzherelo doslidzhennia kooperatyvnoho rukhu na Volyni u 1861–1939 rr. / V. Visyn // Visnyk Lvivskoi komertsii noi akademii. Serii humanitarni nauky. – 2014. – Vyp. 12. – S. 192–198.
2. Vlasenko V. Kredytna kooperatsiia livoberezhnoi Ukrainy druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.: avtoref. dys. ... k.i.n. / V. Vlasenko; KhDU. – Kh., 1998. – 22 s.
3. Holovko O. Finansova administratsiia Rosiiskoi imperii v Ukraini (k. XVIII – p. XX st.): Istoryko-pravove doslidzhennia / O. Holovko. – Kh.: SIM, 2005. – 440 s.
4. Kazmyrchuk M. Sotsialna diialnist lombardiv pid rosiiskoi Ukrainy (1886–1917 rr.): avtoref. dys. ... k.i.n. / M. Kazmyrchuk; KNU. – K., 2007. – 20 s.
5. Krasnikova O. Finansy ta kredyt u silskomu hospodarstvi Livoberezhnoi Ukrainy epokhy vilnoho pidpriemnytstva (1861–1917 rr.): avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk / O. Krasnikova; KNU. – K., 1999. – 17 s.
6. Kudimov A. Istoricheskie etapy formirovaniya i razvitiya finansovyih otnosheniy v Rossii s IX po nachalo XX vv.: istoriko-pravovoy aspekt: diss. ... k.yu.n. / A. Kudimov; S.–P. gos. inzhenerno-ekonom. un–t. – S.–Peterburg, 2006. – 181 s.
7. Kuksenko S. Formirovanie i razvitie burzhuznoy kontseptsii finansovoy politiki Rossii v kontse XIX – nachale XX veka: avtoref. diss. ... k.i.n. / S. Kuksenko. – Yaroslavl: B/i, 2004. – 21 s.
8. Levchenko L. Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti. Kupetstvo Pivdnia Ukrainy kintsia XVIII – pochatku XX st.: ohliad arkhivnykh fondiv za temoiu doslidzhennia [Elektronnyi resurs] / L. Levchenko. – Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npchdu/History/2006_49/49-23.pdf.
9. Lenchenko F. Stanovlennia ta rozvytok spozhyvchoi kooperatsii Kyivskoi hubernii (1861–1917 rr.): avtoref. dys. ... k.i.n. / F. Lenchenko; DVNZ «Pereiaslav–Khmelnys. derzh. ped. un–t im. H. Skovorody». – Pereiaslav–Khmelnyskiy, 2013. – 21 s.
10. Marochko V. Ukrainka selianska kooperatsiia. Istoryko-teoretychnyi aspekt (1861–1929): avtoref. dys. ... d.i.n. / V. Marochko; NAN Ukrainy. In–t istorii Ukrainy. – K., 1995. – 19 s.
11. Moshenskiy S. Evolyutsiya vekseliya / S. Moshenskiy. – K.–Rovno : «Planeta druk», 2005. – 446 s.; Moshenskiy S. Fynansovue tsentru Ukraynu y runok tsennukh bumah yndustrialnoi epokhy / S. Moshenskiy. – London: Xlibris, 2014. – 503 s.

12. Novikova I. Rozvytok bankivskoi systemy Ukrainy v umovakh stanovlennia rynkovoho hospodarstva (druga polovyna XIX – pochatok XX st.): dys. ... kand. ekon. nauk / I. Novikova; KNU. – K., 2009. – 235 s.

13. Panchenko O. Informatsiina pidtrymka modernizatsii ahrahnoho sektoru hubernii Livoberezhnoi Ukrainy kooperatyvnymy vydanniamy: istoriko–ekonomichnyi analiz [Elektronnyi resurs]: dys. ... kand. ekon. nauk / O. Panchenko; Poltav. un–t ekonomiky i torhivli. – Poltava, 2011. – 225 ark.: il.

14. Pryshliak Ya. Kredytni spilky v konteksti istorii ukrainskoi kooperatsii / Ya. Pryshliak. – Monreal, Stret, 1994. – 85 s.

15. Rashidov O. Gosudarstvenno–pravovoe regulirovanie deyatelnosti kreditnykh uchrezhdeniy v dosovetskoy Rossii: diss... k.yu.n. / O. Rashidov; Nizhegor. gos. un–t. – Nizhnyi Novgorod, 2007. – 176 s.

16. Rokshekteva N. Formirovanie finansovoy systemy v protsesse evolyutsii ekonomiki Rossii: vklad N. H. Bunge (1881–1886 gg.): avtoref. dis... k.e.n. / N. Rokshekteva. – Pyatigorsk, 2005. – 126 s.

17. Rudyuk N. Bankovskie deyateli Rossii 1864–1914 gg.: istochniki i metody izucheniya biograficheskikh daniy: diss... k.i.n. / N. Rudyuk; MGU. – M., 2005. – 286 s.

18. Salomatina S. Rossiyskaya bankovskaya statistika, 1864–1917 gg. (Opyit istochnikovedcheskogo issledovaniya i kolichestvennogo analiza): diss... k.i.n. / S. Salomatina; MGU. – M., 1999. – 201 s.

19. Farenii I. Natsionalni tsinnosti v ideolohichnykh zasadakh kooperativno rukhu v Naddnpianskii Ukraini na pochatku XX st. [Elektronnyi resurs] / I. Farenii. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vlca_Gum/2009_8/08.pdf.

20. Sydorovych O. Poltavska spilka Spozhyvchykh tovarystv. Vidchit za 1917 r. / O. Sydorovych. – Poltava, 1918. – 73 s.

21. Shevchenko V. Pryvatna bankirska diialnist na terytorii Pivdennoi Ukrainy XIX – pochatku XX st.: dys... k.i.n. / V. Shevchenko; NAN Ukrainy; Instytut istorii Ukrainy. – K., 2009.

Radchenko N. M., candidate of historical sciences, associate professor Department of the History of Ukraine, Uzhgorod National University (Ukraine, Uzhgorod), nataradchenko117@ukr.net

Credit and Financial Institutions of Ukraine in the middle of XIX – early XX century in the works of contemporary Ukrainian and Russian researchers

The article discusses the State of scientific development problems of study of the sources of the history of the formation of credit and financial system of Ukraine 2 half of XIX – 1917. The subject of scientific research were different aspects of the history of the development of credit and financial institutions of Ukraine, however, today in the historical literature are generalizing the scientific work, which would have made a comprehensive analysis of the sources of the history of the development of credit and financial system of the specified period. A great number of these archival documents were published in various collections of documents. Through the efforts of historians and economist, it was laid the foundations of methodology and research of bank records, credit statistics and statistics of securities.

Keywords: bank, credit organizations, credit–financial system, savings banks.

***

УДК 94(477):336.

Колесник В. Ф.,

доктор історичних наук, професор, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), kolesnyukvf@ukr.net

Чеберяко О. В.,

доктор історичних наук, кандидат економічних наук, доцент, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), cheberyako@ukr.net

Становлення та функціонування бюджетної системи УСРР: за матеріалами журналів радянських фінансово–господарських органів влади 1920–х рр.

Висвітлюється значення для з'ясування процесу формування бюджетної системи УСРР, її особливостей, конкретних проблем функціонування

та виокремлення бюджетів за функціональною та адміністративно–територіальною ознаками публікацій 1920–х рр. на сторінках журналів фінансово–господарських та інших органів влади. Показано, що формування бюджетної системи в УСРР почалося у 1921 р. зі створення державного бюджету і продовжувалося аж до 1929 р., шляхом виокремлення місцевих бюджетів і набуття ними самостійного статусу. Диференціація місцевих бюджетів, їх підпорядкування та розмежування функцій соціально–економічного забезпечення здійснювалися за адміністративно–територіальною ознакою. Судячи з огляду літератури, самостійність місцевих бюджетів мала організаційно–функціональну складову, тому що кожен з них залежав від фінансових джерел і мав свої об'єкти фінансування. Державний і місцеві бюджети становили єдину бюджетну систему в УСРР.

Ключові слова: УСРР, бюджетна система, державний бюджет, губернський бюджет, міський бюджет, районний бюджет, сільський бюджет, податки, збори, субвенції, доходи, видатки.

Досліджуючи соціально–економічні перетворення радянської влади у 1920–ті рр., історики, економісти значною мірою ігнорували тематику пов'язану з формуванням та функціонуванням бюджетної системи в УСРР. Лише в останні роки науковці почали поступово заповнювати цю прогалину. Насамперед, необхідно назвати праці присвячені непу, податкам, грошовій реформі та товарно–грошовим відносинам у 1920–ті рр., де опосередковано і епізодично дослідники звертаються до бюджетної системи, не розглядаючи процес її становлення та соціально–економічні основи функціонування.

Серед праць, які безпосередньо присвячені бюджетам УСРР у 1920–ті рр. варто назвати монографію О. Чеберяко та кандидатську дисертацію В. Антоненко. Водночас ці дослідження далеко не висчерпують теми.

У подальшому дослідженні історії створення та особливостей функціонування у 1920–і роки бюджетної системи в УСРР важливу роль мають відіграти публікації в журналах радянських, фінансово–господарських та інших органів влади, в яких висвітлювався процес становлення та функціонування бюджетної системи УСРР у 1920–ті рр. На їх основі можна з'ясувати хронологію та основні періоди формування державного та місцевих бюджетів, виокремити бюджети за функціональною та адміністративно–територіальною ознаками тощо. Звернення до цих публікацій дозволяє глибше усвідомити як рівень економічної думки тих років, так і конкретні теоретичні, організаційно–функціональні, економічно–фінансові проблеми функціонування бюджетної системи в УСРР.

Метою означеного дослідження є з'ясування на основі публікацій, вміщених у журналах, процесу формування бюджетної системи, її особливостей, конкретних проблем функціонування, виокремлення бюджетів за функціональною та адміністративно–територіальною ознаками.

Концептуально–фактологічний аналіз журнальних статей здійснено за двома напрямками, які визначаються інституційним статусом державного та місцевих бюджетів. У даному випадку хронологічний підхід не відіграє особливого значення, хоча перші публікації, які припадають на початок 1920–х рр., становлять особливий науковий інтерес, віддзеркалюючи витоки формування державного бюджету.

Публікації аналітиків і частково практиків бюджетного процесу відображають фінансово–економічні витоки становлення державного бюджету. Цьому, насамперед, присвячені статті авторитетного дослідника бюджетної справи професора М. Боголепова, який певний